

Overweging voor zondag 23 februari 2020, Willem de Zwijgerkerk

Bij Exodus 2:11-25 en Matteüs 5:33-48

Zo is Mozes nog een kind in een biezen mandje, in het ene Bijbelvers, en zo is hij volwassen in het volgende. Een enorme sprong in de tijd. Gelijk gaan zijn ogen open voor het lot dat zijn volk heeft getroffen. Hij gaat naar hen toe en ziet hun zware lasten. En hij ziet hoe een Egyptische man een van zijn broeders neerslaat. En dat allemaal in die ene eerste zin.

De wereld wordt er niet altijd leuker en beter op als je ogen ergens voor opengaan, als je nieuw inzicht verwerft.

Hoe vaak gebeurt het je niet, dat je dingen ontdekt die je liever niet had geweten. Je leest een kop van een krantenartikel en je slaat gelijk de bladzijde om. Nu even niet, nóg meer consequenties van de klimaatcrisis, je wilt ze niet weten. Nieuwe inzichten, je wilt er niet over nadenken.

Maar Mozes kan niet meer terug.
Hij staat daar als aan de grond genageld,
terwijl zijn broeder wordt vermoord waar hij bij staat.

Meestal wordt dit Bijbelvers anders vertaald.
De Egyptenaar mishandelt de slaaf,
Mozes komt voor hem op en redt zijn leven.
Maar Oosterhuis en van Heusden vertalen anders
want er staat precies hetzelfde woord: neerslaan met de dood tot gevolg.

Hoe komt het zover?

‘Mozes keek om zich heen, hierheen, daarheen, en zag dat er niemand was’. Niemand om het op te nemen voor deze slaaf.

Er zijn verschillende manieren waarop dit vers is uitgelegd door de jaren heen. Waarom keek Mozes om zich heen?
Volgens rabbi Jehoeda was het geen schuld bewust om zich heen kijken voordat hij iets deed dat verboden was,
maar een uitzien naar iemand die zou opstaan,
die pal voor de zaak van God zou gaan staan.

Maar er is niemand te zien en Mozes grijpt zelf in.
Hij zoekt gerechtigheid. Dat tekent hem vanaf het begin.

Maar het heeft vergaande consequenties. Hij vermoordt de Egyptenaar.
Dan stopt hij dit onrecht onder het zand. Dubbel onrecht.
Dat van die Egyptenaar, en dat van hemzelf.
Het is hier oog om oog, en tand om tand.

Een spiraal van geweld,
die ook vandaag de dag, dichtbij en ver weg, aan de orde van de dag is.

De volgende dag gaat Mozes er opnieuw op uit.
Dan ziet hij wat er kan gebeuren tussen broeders en zusters,
mensen die in principe elkaars gelijken zouden moeten zijn.
Vechtend, de een met de ander.
Kaïn en Abel staan er in de Bijbel model voor.
Ben jij jouw broeders hoeder of... ?

Die ene vermoordt die andere nog zal Mozes gedacht hebben.
En ook nu komt hij op voor gerechtigheid.
Hij springt tussenbeide, maar wordt op zijn nummer gezet.
'Ga jij mij zeggen dat je mij vermoorden zal
zoals jij die Egyptenaar vermoord hebt?'
En dan kan Mozes echt en definitief niet meer terug naar zijn
paleisleventje. Want nu is het Faraó die hèm wil vermoorden.

Als kindje in het biezen mandje was hij omgeven door de dood
en ook nu in dit allereerste deel over zijn volwassen leven
gaat het alleen maar over de dood.

Mozes vlucht weg, de woestijn in.
En we horen nog in diezelfde zin dat hij het er bij laat zitten.
Hij gaat zelfs letterlijk zitten. Want wat nu?
Wat moet hij in dit vreemde land?
Zijn leven staat niet gelijk meer op het spel,
maar het lijkt een doodlopende weg waarop hij terecht is gekomen.

In het gedeelte uit de Bergrede, waaruit we vanmorgen lazen,
horen we allerlei verschillende oorzaken waardoor, zegt Jezus,
je leven op een dood spoor terecht kan komen.
Zweer niet bij hoog of bij laag dat je iets zult doen,
je kunt het soms gewoonweg niet waarmaken en dan?
Laat jouw ja, ja zijn en je nee, nee.
Laat geweld niet van kwaad tot erger worden,
probeer die spiraal te doorbreken.
Geen oog om oog, geen tand om tand.

Geef meer dan van je wordt gevraagd.
Heb niet alleen je naaste lief, je broeders en zusters,
maar ook je vijand en bid voor wie jullie vervolgen.

Wat een opdracht!

Dan eindigt dit deel met een oproep die dit alles in perspectief zet:
'Wees dan volmaakt, zoals je Vader in de hemelen volmaakt is.'
Dat klinkt nog steeds lastig en onhaalbaar.
Maar het maakt nog een keer heel duidelijk
dat wat Jezus van ons vraagt alles met God te maken heeft.
God is heel, God is uit een stuk.
Bij hem staat het volmaakte leven voorop.
En wij, mensen, kunnen laten zien hoe volmaakt God
het leven bedoelt voor ons, voor de wereld.

Wij zijn niet volmaakt, geen mensen uit een stuk,
er zitten zoveel kanten aan ons.
We maken ons schuldig aan van alles en nog wat.
Daarom zongen we ook dat lied: 'Schuldig staan wij voor U. Heer'
Een lied dat schuurt, dat we misschien liever niet zingen.
Toch nodigt Jezus ons uit om met al onze gemankeerdheid,
dat wel te proberen: worden wie je zijn kunt, een heel mens.
Dat perspectief kan onze gang door het leven bepalen.

In de Bergrede worden de toehoorders de ene keer aangesproken met
jullie en de andere keer met jij. Ook in het gedeelte van vanmorgen.
De rede heeft dus niet alleen een algemene,
maar ook duidelijk een persoonlijke tint.
Je wordt zelf aangesproken.
Je verdrinkt bij Jezus niet in de massa.
Dat betekent wel dat je ook zelf verantwoordelijkheid hebt
voor wat je doet.

Jezus denkt dat wij het kunnen
om in de wereld waarin wij leven te laten zien hoe goed God is.
Wat hij vraagt lijkt haast onmogelijk.
En toch gelooft hij in ons.
Doe maar, probeer maar om een 'heel', een compleet mens te zijn, zegt
hij. Zonder schuld leven zal niet gaan, maar de Eeuwige heeft geduld.
'Gij onthult ons uw geduld, als uw liefde luistert', zongen we.

Als we de camera draaien zien we Mozes weer zitten. Bij een waterput. In een voor hem totaal vreemd land. Zijn weg lijkt dood te lopen, maar die put is een levensteken. Opborrelend water in de woestijn.

Zeven zussen komen om water te putten voor hun schapen, maar herders verjagen hen. Mozes zit, maar dan staat hij op. Je houdt de adem in, wat gaat hij doen? Zal hij deze verdrukkings ook neerslaan, ook vermoorden? Mozes gaat opnieuw voor gerechtigheid, voor de derde keer. Maar nu doet hij het anders. Hij bevrijdt de vrouwen en drenkt hun schapen.

Het is alvast een voorproefje van wat hij later zal doen, zijn volk bevrijden. Mozes is veranderd. Hij laat een andere kant van zichzelf zien. Meer compleet.

Laten leven doet leven. In deze oase past gastvrijheid. Mozes wordt uitgenodigd door de vader van de vrouwen. Hij krijgt te eten, hij krijgt een vrouw, hij krijgt een kind. Hij heeft een nieuw leven. Maar het is en blijft wel een leven in den vreemde. De allereerste woorden die Mozes zelf spreekt in Exodus zijn: 'Vreemdeling ben ik in onbekend land'. Zijn hele verdere leven zal hij een vreemdeling blijven. Een reiziger in de woestijn. Nooit helemaal ergens thuis. Nooit helemaal 'heel'. Worden wie je zijn kunt, het blijft een levenslange opdracht.

Er is een gedicht van de theoloog Dietrich Bonhoeffer, waarin die tweedeling in jezelf prachtig onder woorden wordt gebracht. Het is in april dit jaar 75 jaar geleden dat hij werd vermoord door de nazi's. Hij schreef het gedicht in de gevangenis, in juni 1944.

Wie ben ik

Wie ben ik? Vaak zeggen ze mij
dat ik kalm, blijmoedig en stevig
stap uit mijn cel,
een landheer uit zijn slot.

Wie ben ik? Vaak zeggen ze mij
dat ik duidelijk, vrij en vriendelijk

spreek met mijn bewakers,
ik als de gebieders.

Wie ben ik? Ook zeggen ze mij
dat ik lijdzaam, glimlachend, fier
de rampzalige dagen verdraag
als iemand, gewend aan de zege.

Ben ik dat echt, wat anderen van mij zeggen?
Of ben ik slechts dat wat ik ken van mezelf?
Een gekooide vogel, onrustig, ziek van verlangen,
happend naar adem, iemand knijpt me de keel dicht,
hongerend naar kleuren, naar bloemen, vogelgezang,
dorstend naar woorden die goed doen, mensen dichtbij,
bevend van boosheid om willekeur, om de kleinzieligste kwetsing,
waaninnig van wachten op grotere dingen,
machteloos en bezorgd om vrienden, eindeloos ver,
moe en te leeg om te bidden, te denken, scheppend bezig te zijn,
mat en bereid om van alles afscheid te nemen.

Wie ben ik? Deze of die?
Ben ik dan vandaag deze en morgen een ander,
ben ik beiden tegelijk? Voor de mensen een veinzer
en voor mezelf een zielige, zeurende zwakkeling.
Of lijkt wat in mij nog rest een verslagen leger,
dat in wanorde wijkt, de strijd al gewonnen.

Wie ben ik? Eenzaam getob spot met mij.
Wie ik ook ben, u kent mij, o God! Van u ben ik.

Bonhoeffer eindigt zijn gedicht met God.
Het gedeelte uit Exodus eindigt ook met God.

Het volk zucht, schreeuwt en roept om hulp.
En er is er Eén die het hoort.
God hoort, God gedenkt, God ziet en God weet.
Vier stappen die God terugbrengen in het leven van de onderdrukten.

Er is een joodse uitleg die zegt dat het volk zo in de onderdrukking
opgesloten zit, dat het de aanwezigheid van God niet meer kan voelen.
God is dood. Maar daar komt nu verandering in.
Het hoofdstuk eindigt met die hoopvolle woorden: 'God wist'.
'God kent hun lijden.'

Dat woordje 'kennen', 'weten' wordt in de Bijbel gebruikt om de heel persoonlijke, intieme omgang van God met mensen te omschrijven.

Ook Bonhoeffer gebruikt aan het einde van zijn gedicht dat woord 'kennen'. 'Wie ik ook ben, u kent mij, o God! Van u ben ik.'

Moge het zo zijn!

En laten we die woorden zo meteen beamen met het zingen van psalm 139.

Hanna van Dorssen